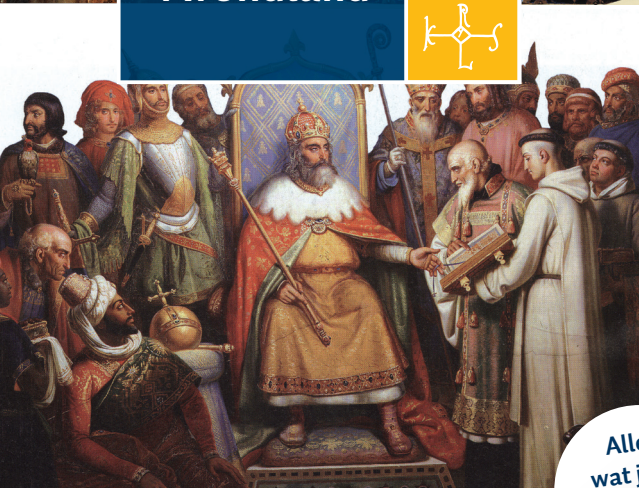

Keizer van het Avondland

WOUTER VAN
FRIESLAND

Karel de Grote

Alles
wat je er
over moet
weten!

WAAR & WANNEER Geschiedenissen

Keizer van het Avondland

Albrecht Dürer (1471 – 1528) maakte dit portret van Karel de Grote ergens tussen 1511 en 1513 in opdracht van de stad Neurenberg, waar Dürer werd geboren en stierf. Het toont Karel in vol ornaat als keizer, gekroond in het jaar 800. Bijna niks wat Karel draagt, is uit zijn eigen periode. De rijksappel dateert uit 1191, het zwaard stamt uit de 13^e eeuw en de kroon uit de 11^e eeuw.

WOUTER VAN FRIESLAND

Karel de Grote

Keizer van het
Avondland

WAAR & WANNEER
GESCHIEDENISSEN

Omniboek

Voor Wouter voor zijn hulp en voor Janna en Harma vanwege hun geduld!
De Auteur

Eerder verschenen in deze reeks

A. van Cruyningen – *De kroon op Oranje (Tweehonderd jaar Koninkrijk der Nederlanden)*

In voorbereiding in deze reeks

L. van der Tuuk – *De Vikingtijd*

M. Bolten – *Huis van de Senaat*

Uitgeverij Omniboek
Postbus 13288
3507 LG Utrecht
www.omniboek.nl

ISBN 979 94 019 0106 2
NUR 684

Copyright © 2014, uitgeverij Omniboek & Wouter van Friesland
Omslagontwerp en opmaak binnenwerk: Garage BNO, Kampen

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeleelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, scans, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden op copyright van fotomateriaal te bereiken. Zij die desondanks menen aanspraak te kunnen maken op deze rechten, kunnen zich tot de uitgever wenden.

Inhoudsopgave

Inleiding	7

Het voorspel	11

De jonge Karel	59

Karel, de monarch	73

Karel, vader en echtgenoot	133

De regering van Karel	153

Het einde	169

Bibliografie	190

Inleiding

Karel de Grote spreekt zeer tot de verbeelding, ondanks dat hij alweer twaalf eeuwen dood is. Maar met de mythische koning Arthur was Karel al die tijd de bekendste ridderkoning uit de geschiedenis. Verhalen en liederen deden al snel na zijn overlijden de ronde in adellijke en burgerlijke huizen. In het Roelantslied werd hij een held, in het verhaal van het bezoek van keizer Otto III in het jaar 1000 aan Aken, een bijna-heilige. In de loop van de tijd zien wij de koning der Franken steeds mythischer trekken krijgen.

Dat is vooral te danken aan zijn biograaf, Einhard. In zijn *Vita Karoli Magni* levert hij een uniek document over dat een scherp beeld geeft van de koninklijke heerser. Dit werk was ruim tien jaar na de dood van Karel tot stand gekomen. Karels zoon keizer Lodewijk de Vrome had Einhard, een belangrijke medewerker van zijn vader, opdracht gegeven voor het werk. Einhard stond in tijd en ruimte dus zo dicht bij de hoofdpersonen en de gebeurtenissen, dat hij hen waarheidsgetrouw kon weergeven.

De bedoeling van Lodewijk en zijn zonen met het werk was duidelijk: zij waren de nazaten van een superkoning. Die opdracht en zijn eigen bewondering voor Karel was zo groot dat Einhard alle twijfel of kritiek onvermeld, en elke verwijzing naar Karles duistere kanten achterwege liet.

Einhard schrijft de biografie van Karel de Grote
in een Franse miniatuur uit de 14e eeuw.

De latere roem van Karel en de hele mythe die hem omringt, is aan deze auteur toe te schrijven. In meer dan honderd handschriften werd zijn werk tijdens de middeleeuwen verspreid.

Ook andere gelegenheidsdichters zoals Angilbert, de abt van Saint-Riquier, of Theodulf, de bisschop van Orléans, schreven verheerlijkend over Karel. Dit geldt in de regel ook voor de biografie van de monnik uit Sankt-Gallen, Notker de Stotteraar, en de brieven van Karels geleerde adviseur Alcuin, bij wie echter toch soms kritische noten te horen zijn.

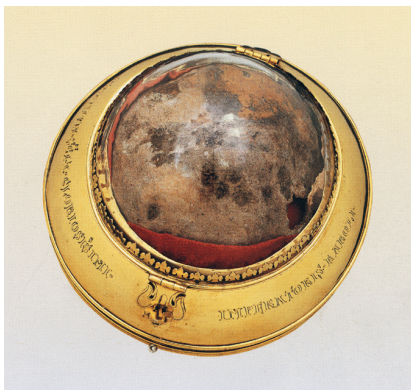

In deze 10^e eeuwse miniatuur zien we Notker de Stotteraar. Hij schreef een anekdotische levensbeschrijving van Karel de Grote voor diens achterkleinzoon, Karel de Dikke.

Pas in 824 durfde de monnik Wetti, onder de dekmantel van een nachtelijk visioen over het hiernamaals, zich negatief over de overleden Karel uit te laten. Hij had openlijke kritiek op het seksuele leven van Karel, wat tot dan taboe was geweest.

Terugkijkend kunnen we stellen dat de intellectuele heropleving in het Westen – na donkere eeuwen na de ineenstorting van het Romeinse Rijk – op het einde van de 8^e eeuw, onder Karels bewind is geboren.

Maar in de loop der eeuwen vervaagt de historische Karel achter de legendarische keizer. Als hoeder van de kerk verschijnt hij op unieke glasramen in Aken, Bamberg, Chartres, Dinant, tot aan Rome en Zürich. In de zogenaamde Karelromans verschijnt hij als held, maar later gaat het in de geschiedenissen over de betekenis van zijn rijk en hoe centraal hij het bestuurd. Een instructieboek voor heersers, van Lodewijk IV tot Adolf Hitler.

In de buste van Karel, onder de kroon, bevindt zich een echt relikwie: het schedeldak van de grote keizer zelf.

De laatste jaren ziet men Karel de Grote vooral als de ‘vader van Europa’. Zeker omdat de leiders van de landen die in 1957 het Verdrag van Rome ondertekenden en zo de voorloper van de Europese Unie in het leven riepen, allemaal uit gebieden kwamen die Karel ooit regeerde. En lagen de machtscentra van het huidige Europa niet in het oude Frankische gebied Austrasië, dat Brussel en Straatsburg verenigde?

Wat is waargebeurd, wat is legende? Zo moet iedere generatie, op zoek naar Von Rankes ‘wie es eigentlich gewesen’ – het uitgangspunt van deze grote historicus – de bronnen opnieuw bevragen en uit de totaliteit van het gegeven materiaal telkens weer haar eigen beeld van Karel de Grote zien te scheppen.

Om de vorst en zijn tijd goed te duiden, heb ik in dit werk lang stilgestaan bij de voorvaderen van Karel en zijn erfenis, het Frankenrijk. Wie die feiten wil overslaan, spoede zich naar hoofdstuk 2 over het leven van de jonge Karel.

De Auteur

Het voorspel

De grootvader van Karel de Grote heette ook Karel. Op dit historie-schilderij van Carl von Steuben wordt die Karel al de redder van het christendom genoemd door het winnen van de Slag bij Poitiers tegen de Mohammedanen in het jaar 732.

Karel de Grote was zeer geïnteresseerd in de daden en verhalen van zijn voorouders. Hij wilde veel van de vroege historie bewaren en gaf niet alleen opdracht de geschiedenis van zijn eigen geslacht, maar ook Germaanse liederen, legendes en de geschiedenis van de volkeren waarover hij heerste op te tekenen. Ook liet hij een gram-matica ontwikkelen om zo de veelal mondeling overgeleverde taal van zijn volk voor het nageslacht te bewaren.

Karel had er ook een persoonlijk doel mee: afkomst was zeer bepa-lend in zijn tijd en nog lang nadien. Het maakte nogal verschil of je een bastaard was of kind uit een legitiem huwelijk, of je van boe-

renafkomst of van koninklijken bloede was. En Karel was koning van het Frankenrijk, het land van de Franken. In die volkstaal staat Frank voor ‘vrij’ of ‘dapper’. Met een knipoog naar de Verenigde Staten kan dus het oude *Francië* het ‘land of the free, home of the brave’ worden genoemd.

■ DE FRANKEN

De geschiedenis van de Franken begint in de 3^e eeuw als het West-Romeinse Rijk in verval begint te raken. Het is de periode voorafgaande aan wat in de historie de Grote Volksverhuizingen wordt genoemd. Germaanse stammen trokken de Rijn over, die al tijdenlang de natuurlijke grens tussen het Romeinse Rijk en Germanië vormde. De stammen werden of aangetrokken door de welvaart in de Romeinse provincies of opgejaagd door klimatologische veranderingen van hun leefgebied – of door andere stammen, zoals de Saksen en mogelijk nomadenvolkeren uit Azië.

De Romeinen noemden twee van hun noordelijkste provincies naar de Germanen. Het huidige Nederland en een gedeelte van België werd *Germania Inferior*, later *Germania Secunda* genoemd. Het westen van België werd *Belgica* genoemd, later *Belgica Secunda*. De provincies werden weer verdeeld in *civitates*, waar het Engelse City en Franse Cité van is afgeleid.

De Romeinen moesten een zeer uitgestrekte grens met weinig troepen verdedigen. En deze grenzen, de *limes* met zijn muren, torens en forten, waren altijd al het doelwit van aanvallen geweest. Toen de Nederlandse Rijnforten in het midden van de 3e eeuw werden verlaten vanwege het wassende water, gevolg van een stijgende zeespiegel en uitdijende rivieren, stroomden de Germanen binnen. Onder hen bevonden zich de door de Romeinen genaamde ‘Sali-sche Franken’.

De kaart van Europa rond het jaar 350.

In België werden in de jaren na deze invallen veel villae verwoest, overwegend luxueuze en niet zwaar beveiligde Romeins boerderijen: duidelijk een gevolg van de plunderende Germanen en Franken. Hoewel onder keizer Diocletianus (284-305) het rijksgezag enigszins werd hersteld, is niet gebleken dat de Rijnsgrens weer in volle glorie werd hersteld. De Franken vestigden zich in de Scheldemonding en de Midden-Nederlandse rivierendelta, het oude woongebied van de vroegere Bataven. Dat de Franken zich aan het water

vestigden, geeft inhoud aan de veronderstelling dat ze (ook) een zeevarend volk waren. De Romeinse geschiedschrijvers maken gewag van Frankische zeerovers bij de kusten van Noord-Gallië, het huidige Noord-Frankrijk.

■ BONDGENOTEN

Het Romeinse gezag probeerde de toevloed van de plunderende 'barbaarse' stammen te keren door een provisorisch herstel van de grenzen van het rijk. Een keten van forten en wachtposten langs de heerweg Keulen-Bavay-Bonen (het huidige Boulogne) verrees, die de *Limes Belgicus* ging heten. Langs de Vlaamse en Zeeuwse kust werden versterkingen gebouwd om de Saksische plundersaars vanuit zee te kunnen weren. De Romeinse soldaten die de verdedigingswerken bemanden, waren over het algemeen Germaanse huurlingen.

De fibula van Dorestad, gemaakt in de 8^e eeuw en rond 850 verloren in een put in de buurt van het huidige Wijk bij Duurstede.

Al langere tijd rekruteerden de Romeinen de stammen die dicht bij de Rijn- en Donaugrenzen woonden als hulptroepen binnen de *limes* tegen nieuwere en woestere 'barbaren'. De permanente grenswachten waren niet voldoende om de storm te keren, dus waren er ook mobiele patrouilles in het achterland. Langzamerhand sloten deze Germaanse huurlingen zich aan bij het steeds groter wordende stamverband van de Salische Franken.

De Franken leverden hun deel aan de bewaking van het rijk en kregen in ruil een vorm van autonomie. Zo bleven ze lang een bondgenoot van het oude West-Romeinse Rijk, ze bewaarden de vrede in hun eigen regio en vormden een ijzersterke buffer tegen de nieuwe barbaren. Halverwege de 4^e eeuw moest keizer Julianus 'de Afvallige' wel nog een keer hardhandig optreden toen de Salische Franken in verzet kwamen. Ze waren dieper naar het zuiden getrokken en hadden daar de Gallo-Romaanse bevolking verdreven. Na een korte strijd accepteerde Julianus hun overgave en schonk de Franken genade: de Romeinen konden niet buiten hun sterke bondgenoten in het noorden. Julianus stond hun in 358 toe te blijven in het gebied waar ze zich toen gevestigd hadden, het gebied Toxandrië, wat nu grotendeels Belgisch-Limburg en het Nederlandse Noord-Brabant is. Langzamerhand voegden de Franken zich meer en meer naar de Gallo-Romaanse invloed en werd er een nieuwe mengvorm van die cultuur en hun eigen Germaanse structuren gevormd.

■ DE HUNNI EN DE KONINGEN

Vijf eeuwen daarvoor leefden de Franken net als andere Germaanse stammen in kleine nederzettingen, onder de hoede van een gekozen aanvoerder, de *hunno* of *ealderman*. De *hunno* leidde een familieverband die wel de 'honderds' genoemd werden, omdat ze bestonden uit een honderdtal gezinnen of een honderdtal krijgslieden, die bijna

Gregorius van Tours

De kroniekschrijvers die zich op last van Karel de Grote bezighielden met de geschiedenis van de Frankische voorvaderen van de vorst, steunden erg op de kronieken van Gregorius van Tours uit de 14^e eeuw. Deze in het Franse Clermont-Ferrand (toen de Gallische stad Aversa) geboren aristocraat werd op 36-jarige leeftijd bisschop van de stad Tours. Het was niet de eerste keer dat in zijn rijke familie een lid bisschop werd van deze belangrijke stad: Gregorius had berekend dat van de achttien bisschoppen, hij met dertien een familieband had.

Om van iedereen alles te horen, moest je in die tijd in Tours zijn. Tours ligt aan de ook toen bevaarbare rivier de Loire. Vijf Romeinse wegen vertrokken vanuit Tours, dat op de hoofdweg lag tussen het Frankische noorden en Aquitanië, een gebied in het zuidwesten van het huidige Frankrijk (met tegenwoordig als hoofdstad Bordeaux). Aquitanië was eerst een Romeinse provincie, toen een hertogdom en later onder Karel de Grote een koninkrijk voor zijn zoon Lodewijk. Ook de verbindingsweg naar Spanje liep via Tours en Aquitanië. In deze stad ontmoetten de noordelijke Frankische cultuur- en invloedssfeer en de Gallo-Romeinse cultuur- en invloedssfeer van het zuiden elkaar.

Tours was in die dagen ook een belangrijk centrum door de populaire Frankische cultus van Sint-Maarten (St. Martin): het was een bedevaartsoord, het kende een ziekenhuis en het was een toevluchtsoord voor verdreven en gevluchte machthebbers. Gregorius had persoonlijke relaties met vier Frankische koningen: Sigebert I, Chilperik I, Gunthram en Childebert II. Daarnaast kende hij de meesten van de leidende Franken in de hoogste kringen persoonlijk.

Gregorius schreef alles wat hij hoorde op, en plakte erbij wat hij overgeleverd kreeg uit oudere bronnen of wat hij had gehoord over het verleden. Zijn beroemde historiën heten de *Decem libri histori-*

Standbeeld van Gregorius van Tours door Jean Marcellin (circa 1853) in het Louvre.

arum, ‘Tien boeken geschiedenis’, ook wel de *Geschiedenis der Franken* of *Historia Francorum* genoemd.

De eerste vier boeken steunden op oudere bronnen, en handelen over de heilsgeschiedenis vanaf de schepping van de wereld, de kerstening van Gallië tot aan de dood van zijn verre voorganger Martinus van Tours uit 397. Daarna gaat hij verder met de verovering van Gallië onder de Frankische koning Clovis tot aan de dood van koning Sigebert in 575. In dit jaar was Gregorius van Tours alweer twee jaar bisschop van Tours. De boeken V en VI behandelen een periode die afgesloten wordt met de dood van koning Chilperik I in 584.

Gedurende de jaren dat Chilperik zelf zich ophield in Tours, waren de betrekkingen tussen hem en

Gregorius overigens gespannen. Na het horen van geruchten dat de bisschop zijn vrouw had belasterd, liet Chilperik zelfs Gregorius arresteren en berechten voor verraad.

De laatste boeken VII t/m X zijn meer een persoonlijke verslaglegging en verantwoording tot het jaar 591. De epiloog werd geschreven in het jaar 592, het jaar waarin Gregorius vermoedelijk is overleden. De boeken zijn zo goed als de enige beschikbare bron over de geschiedenis van het Frankische Rijk na de dood van Clovis.

Karel de Grote, Keizer van het Avondland

Ondanks dat we niet weten wanneer hij is geboren, hoeveel vrouwen en kinderen hij precies heeft gehad en wat hem bewoog in vele zaken, legde keizer Karel de Grote de fundamente van het huidige Europa. Zijn militaire successen, zijn wetgeving, zijn bevordering van de kunsten en wetenschap maken van Karel ook twaalf eeuwen na zijn dood een icoon. Karel de Vijfde, Lodewijk XIV, Napoleon en ook Hitler namen de historische keizer als voorbeeld. **Waar & wanneer Geschiedenissen** wijst de lezer verhalend de geschiedenis van deze Europese vorst die in België werd geboren en in Nederland een paleis had.

Publicist **Wouter van Friesland** (1956) is vertaler en journalist. De middeleeuwse historie is zijn specialisme.

NUR 684

ISBN 978 94 019 0106 2

9 789401 901062

www.omniboek.nl

Omniboek